

го зв'язку, бурхливе зростання в якому стало можливе за рахунок приходу іноземних інвесторів. Україні необхідно прагнути максимально реалізувати свій експортний потенціал. Слід диверсифікувати експортні потоки, спрямовуючи їх на сусідні ринки ЄС і Російської Федерації, можливо, завдяки створенню зон вільної торгівлі. Для підтримки вітчизняних експортерів необхідно забезпечити своєчасне та повне відшкодування ПДВ. Дуже важливо відмовитися від застосування експортних квот (наприклад, на зернові, що шкодить розвитку АПК України) та інших обмежень експорту, а також спростити дозвільну експортну документацію для всіх без винятку виробників.

Таким чином, для стабільності національної конкурентоспроможності економіки України слід удосконалювати та розвивати взаємодію всіх суб'єктів господарювання на засадах освітнього, наукового та інноваційного потенціалів. Для України впровадження інноваційної моделі економіки сприяє прискоренню трансформаційних процесів, входженню держави до світових ринків товарів та послуг, створенню умов для розвитку науки, удосконалення і ефективного використання освітнього потенціалу підприємств як суб'єктів господарювання в державі, запровадження інноваційних технологій, що зумовлює підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Отже, для забезпечення конкурентоспроможності економіки України першочерговими завданнями є активізація інноваційної діяльності, розвиток інституційного середовища, формування адекватної структури економіки та ефективна адаптація до зовнішніх умов.

Для підвищення конкурентоспроможності української економіки необхідне формування певної ідеологічної політики, яка була б адекватна, по-перше, умовам ринку, а по-друге, вимогам незалежності держави та її ефективному інтегруванню у світову економіку. З метою запобігання нераціональному використанню національних ресурсів, актуальними стають такі заходи: визначення секторів економіки, які мають реальні умови для

отримання конкурентних переваг на світовому ринку; державне сприяння і цільова підтримка пріоритетних галузей і виробництв; розробка науково-практичного та інституційного забезпечення. Згадуючи про вплив інвестиційних та техніко-інноваційних чинників, неможливо упустити і людський фактор, адже ключовий потенціал України – це люди з високим рівнем інтелекту, освіти, працездатності. В сучасних умовах саме ефективність використання людського капіталу є однією з основних ознак конкурентоспроможності держави, це головне національне багатство, що буде піднімати позиції країни в глобальному світоустрої. Конкурентоспроможність є багаторівневим комплексним процесом, який залучає до роботи практично весь арсенал державної економічної політики. На наш погляд, підвищення конкурентоспроможності економіки можливе при активній діяльності держави, яка встановлює "правила гри" у ринкових відносинах. Отож основними умовами для успішного конкурентоспроможного середовища є: залучення у національну економіку прямих іноземних інвестицій, розвиток наукового та інтелектуального потенціалу, відтворення національних засобів виробництва на новій техніко-інноваційній основі, а також наявність чіткої законодавчої бази.

1. Белейченко О. Чинники впливу на конкурентоспроможність економіки [Текст] / О. Белейченко // Економіка та держава. – 2009. – №8. – С. 33-35.
2. Розгон І. Сучасні чинники впливу на конкурентоспроможність економіки [Текст] / І. Розгон // Економіка та держава. – 2009. – №10. – С. 30-31.
3. Смерічевська С. Конкурентоспроможність у соціально-економічному вимірі [Текст] / А.Смерічевська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №3. – С. 37-44.
4. Швиданенко О. Основні тенденції трансформації глобальної конкурентоспроможності [Текст] / О. Швиданенко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №3. – С. 47-55.
5. Шраменко В. Цивілізаційні аспекти конкурентоспроможності національних економік в глобальному середовищі [Текст] / В. Шраменко // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2010. – №2. – С. 223-227.

Надійшла до редколегії 11.12.12

УДК 330.831.2

О. Нестеренко, канд. екон. наук, доц.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ АВСТРИЙСЬКОЇ СУБ'ЄКТИВНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ НА УКРАЇНСЬКУ ЕКОНОМІЧНУ ДУМКУ

Проаналізовано основні ідеї М.Тугана-Барановського та Є.Слуцького в контексті поширення маржиналістських ідей в Україні. Виявлено вирішальний вплив австрійського суб'єктивно-психологічного варіанту теорії граничної корисності на формування поглядів означених учених та подолання ними окремих елементів обмеженості австрійсько-економічного вчення.

Ключові слова: маржиналізм, австрійська суб'єктивно-психологічна школа, гранична корисність, теорія цінності.

Проанализированы основные идеи М. Туган-Барановского и Е.Слуцкого в контексте распространения маржиналистских идей в Украине. Выявлено решающее влияние австрийского субъективно-психологического варианта теории предельной полезности на формирование взглядов указанных ученых и преодоление ими отдельных элементов ограниченности австрийского экономического учения.

Ключевые слова: маржинализм, австрийская субъективно-психологическая школа, предельная полезность, теория ценности.

Core ideas of M.Tugan-Baranovsky and E.Slutsky have been analyzed in the context of marginal ideas expansion in Ukraine. Significant influence of Austrian subjective-psychological variant of marginal utility theory on forming the views of above mentioned scientists and overcoming the specific elements of Austrian economic doctrine limitations has been revealed.

Keywords: marginalism, Austrian subjective-psychological school, marginal utility, theory of value.

В історії української економічної науки існував відносно нетривалий, проте надзвичайно яскравий період інтеграції її основних теоретичних розвідок до руслу світової економічної науки. Він припав на к. XIX – поч. XX ст., коли серед провідних українських вчених-економістів ставали дедалі поширенішими ідеї новітніх західних економічних шкіл – австрійської суб'єктивно-психологічної, марксизму, історико-соціального напрямку. Означений період в історії світової економічної науки характеризувався тим, що маржиналізм вже пере-

творився на впливовий самостійний напрям економічної науки, у лоні якого співіснувала сукупність відмінних за проблематикою досліджень шкіл – австрійська, лозаннська, кембриджська, американська. Окрім маржиналізму, надзвичайну теоретичну і практичну значущість, орієнтованість на вирішення найгостріших економічних і соціальних проблем демонстрували марксизм і соціальний напрям, потенційну аналітичну могутність – неокласична школа. Тогочасна українська економічна думка не тільки перебувала у руслі світової

(адже остання в той період визначалася саме станом європейської економічної науки), а й продукувала піонерні напрацювання та розробки, що сприяли виведенню економічної науки за межі вузького, однобічного сприйняття економічної реальності.

Метою статті є узагальнююча характеристика та ретроспективний аналіз основних теоретичних здобутків М. Тугана-Барановського та Є. Слуцького в аспекті поширення, популяризації, подальшого розвитку й критичного аналізу австрійського суб'єктивно-психологічного варіанту маржиналістської теорії. З'ясування особливостей реалізації австрійської дослідницької програми та її модифікацій, здійснених українськими економістами, принципів теоретичних підходів й методологічних позицій окремих представників маржиналізму в Україні є невірнішею раніше частинною загальною проблемою.

Окремі аспекти творчого доробку австрійської суб'єктивно-психологічної школи в контексті її впливу на українську економічну думку розкривали вітчизняні вчені: В. Базилевич [2,9,13,14], Т. Гайдай [4], П. Леоненко [13], Я. Талала [20], В. Фещенко [10] та ін. Глибиною історико-економічного аналізу проблем відповідності стану і рівня розвитку вітчизняної економічної науки тогочасним світовим зразкам вирізняються праці Л. Горкіної [6, 7, 8], С. Злупка [11,12], І.-С. Коропецького [15,16]. Зарубіжні учені долучилися до визнання наукової спадщини українських економістів та характеризували вплив австрійської школи на світову економічну науку [23, 24, 25].

Праці українських дослідників к. XIX – поч. XX ст. розкривали теоретико-методологічні питання дослідження цінності та інших визначальних категорій політичної економії, проблеми позитивної та нормативної економічної науки, імплементували напрацьовані європейцями наукові підходи до українського дослідницького середовища, надаючи їм нехарактерної для Західної Європи проблематики та формуючи нові напрямки досліджень. За визнанням Т.Гайдай, маржинальна революція "вплинула на українську економічну науку достатньо своєчасно, бо саме наприкінці XIX та на початку XX ст. українська економічна думка, нарешті, значною мірою почала долати наздоганяючий характер теоретичного розвитку та досягала найбільшої синхронізації з провідними тенденціями та напрямками світової економічної науки. Свідченням цього було поширення, відтворення, а згодом і розвиток на власній основі в науковому просторі України практично всіх вагомих на той час науково-теоретичних напрямів та методологічних традицій, включаючи, зрозуміло, і маржиналізм" [4, с. 284]. Стисле викладення наукових пошуків М. Тугана-Барановського як піонера поширення ідей граничної корисності в Україні та найвідомішого українського ученого поза межами України Є. Слуцького дасть можливість визначити ступінь реалізації ними австрійського дослідницького підходу.

Одним із перших учених, що запровадив використання терміну "гранична корисність" та поширював теорію австрійської суб'єктивно-психологічної школи, був Михайло Іванович Туган-Барановський (1865-1919), найкращий слов'янський економіст" за оцінкою Й. Шумпетера. Саме М. Туган-Барановський, оцінюючи стан розвитку української економічної науки на поч. XX ст. й відзначивши тенденцію до її підйому, виходив з безпосереднього зв'язку активності проведених економічних досліджень із виникненням маржиналізму та його поширенням в Україні: "Теорія економічної науки переживає у теперішній час період енергійного розвитку та зростання... Теорія граничної корисності дала дуже сильний поштовх економічній думці..." [22, с. 17]. І, не-

зважаючи на ту обставину, що значна кількість економістів Російської імперії, як і раніше, дотримувалися панівних поглядів середини минулого, XIX ст., а саме класичної й історичної шкіл, деякі дослідники, на чолі із самим М.Туганом-Барановським, висували пропозиції щодо синтезу класичної витратної й маржиналістської теорій цінності, подібного до тогочасних західних зразків. У своєму ранньому дослідженні "Вчення про граничну корисність господарських благ, як причину їхньої цінності" (1890) М. Туган-Барановський ознайомив тогочасну наукову громадськість зі здобутками суб'єктивно-психологічної школи, здійснив порівняльну характеристику класичної та австрійської шкіл, заявивши про доцільність і можливість їхнього синтезу.

М. Туган-Барановський дав високу оцінку австрійської школи з точки зору цілісності й несуперечливості її основних положень: "велика заслуга нової теорії (австрійської – О. Н.) полягає в тому, що вона обіцяє назавжди покінчити суперечки про цінність, надавши повного (!) й вичерпного (!!)) пояснення всім явищам процесу оцінки, виходячи з одного основного принципу" [21, С.40]. Більш того, він переконаний, що "теорія граничної корисності назавжди залишиться основою вчення про цінність" [21, С.55]. Разом з тим, М. Туган-Барановський не вдається до банального "ретранслявання" маржинальних ідей на українських теренах, а критично опрацьовує ідеї маржиналізму, зокрема австрійського. Наприклад, він закликає до реалістичного відображення економічної теорії господарських відносин: "Ми повинні дотримуватися тих реальних господарських відносин, в яких будуються ціни в сучасному капіталістичному господарстві. Ми не повинні припускати, як це робить, напр., Бем-Баверк, що продавець певного товару потребує свого товару сам і готовий зберегти його у себе для власного споживання, якщо йому запропонують занадто низьку ціну за товар" [21, С.212–213].

Не зважаючи на переважно критичну налаштованість більшості українських дослідників відносно марксистської теорії, що стала "спадкоємицею" трудової теорії цінності класиків економічної науки, М.Туган-Барановський не відмовляється від трудової теорії на користь теорії маржинальної корисності, а здійснює спробу поєднати її з теорією цінності О.фон Бем-Баверка. У праці "Основи політичної економії" (1909) він висловлює переконання, що гранична корисність повинна бути функцією трудової вартості й формулює теорему цінності: "...корисність останніх одиниць вільно відтворюваних продуктів кожного роду – їх гранична корисність – ... повинна бути прямо пропорційна трудовій вартості тих само продуктів" [21, С.47]. Схильність М. Туган-Барановського до синтезу інколи межує з еkleктизмом, проте не можна не відзначити, що його спроба віднайти гармонію конкуруючих теорій цінності знаходилася в руслі тогочасних загальносвітових тенденцій, маючи на увазі передусім теорію А.Маршалла. Важко хоча б частково не погодитися, особливо з огляду на подальшу еволюцію економічної теорії у XX ст., з таким висловлюванням нашого співвітчизника: "Обидві теорії, які зі звичайної точки зору взаємно виключають одна одну, в дійсності знаходяться у повній гармонії... Обидві теорії досліджують різні сторони одного і того ж господарського процесу оцінки. Теорія граничної корисності з'ясувала суб'єктивні, трудова теорія – об'єктивні фактори господарської цінності" [21, С. 49].

Погляди М. Тугана-Барановського оцінюються вченими неоднозначно, причому як на поч. XX ст., за часів поширення маржиналізму, так і сучасними дослідниками. Так, російський марксист і дослідник австрійської школи М. Бухарін вважав його теорію цінності прикла-

дом примирення марксистської трудової теорії вартості та теорії граничної корисності австрійської школи, примирення, яке, на його думку, принципово неможливе. Навіть додаток до своєї праці "Політична економія рантє" (1919), присвячений розгляду позиції М. Тугана-Барановського, М. Бухарін назвав "теоретичним примиренством". Вказуючи на суперечності економічних поглядів українського вченого, М. Бухарін писав, що в теоремі цінності М.Туган-Барановський "...встановлює закон пропорційності між трудовою вартістю, яка має сенс тільки відносно всього суспільства і абсолютно непридатна до окремого господарства, й граничною корисністю, яка, навпаки, "придатна" для оцінок індивідуума і позбавлена... сенсу відносно "народного господарства" [3, С.66]. Дійсно, згідно з визначеннями теоретиків австрійського маржиналізму, гранична корисність є "значенням" блага для добробуту окремого господарюючого суб'єкта, є індивідуальною оцінкою, категорією індивідуального господарства і може не мати значення з погляду господарства суспільного, яке не здатне "оцінити" благо подібно до окремого індивіда. Суспільне господарство постає системою, що розвивається стихійно, закономірності якої мають особливі характеристики. Тому сутність теоретичного "примиренства" М. Тугана-Барановського, за словами М. Бухаріна, полягає у побудові еkleктичного вчення, що привносить непотрібне й загрозове "коаліційне начало" в теорію цінності [3, С.176].

Схвальні відгуки М. Тугана-Барановського на адресу теорії граничної корисності на початку ХХ ст. доповнилися, як не дивно, гострою критикою неокласичної концепції в частині побудови теорії доходів. Критика була обумовлена розумінням теорії розподілу виключно як регулятора присвоєння факторами виробництва часток винагороди (доходів), що належать їм від участі у виробництві. М. Туган-Барановський категорично не сприйняв того факту, що в межах неокласичної парадигми теорія розподілу одночасно виступає й теорією ціноутворення на фактори виробництва. На його думку, проблема розподілу по своїй суті безпосередньо не пов'язана з теорією цінності й ціноутворення, а намагання представити теорію розподілу в якості особливого випадку більш загальної теорії цінності приречені на невдачу. Теорія розподілу не є окремим випадком теорії цінності, а тому вивчення проблем цінності та розподілу повинне здійснюватися за допомогою різного методологічного інструментарію. Як відомо, австрійська суб'єктивно-психологічна школа як в теорії цінності й ціноутворення, так і в теорії розподілу використовує єдиний підхід – методологічний індивідуалізм. Саме останній дозволив австрійським ученим, особливо О.фон Бем-Баверку і Ф.фон Візеру активно вплинути на процеси формування сучасного бачення категорій відсотку на капітал, ренти, прибутку та ін. та на становлення неокласичної теорії доходів. У теорії розподілу М. Тугана-Барановського здійснено контрпродуктивну спробу вилучення проблеми розподілу доходів з-під дії єдиного методологічного принципу маржиналістів, застосованого в теорії цінності.

Визнаючи й підтримуючи використання методологічного індивідуалізму як головного методу дослідження проблем цінності, втіленого австрійською школою та поширеного на весь неокласичний напрям, М. Туган-Барановський вважав, що вивчення проблем розподілу потребує інших, соціально значущих методів і підходів. Власну теорію розподілу, що одержала назву соціальної, вчений побудував на виявленні динамічного взаємозв'язку між доходами, похідного від діяльності й боротьби соціальних класів і груп щодо збільшення належної їм частки суспільного продукту. М. Туган-Барановський вказував, що такий соціальний контекст

дослідження проблеми розподілу доходів був запропонований К.Марксом, проте його теоретичне обґрунтування на основі трудової теорії цінності було невірним. Вчений високо цінував соціальний зміст теорії марксизму, але заперечував фактично всю економічну складову вчення, яку іменував "абстрактною теорією капіталізму", вважав "фікцією" поняття трудової цінності, не надавав значення теорії додаткової цінності, не визнавав ані основного економічного закону капіталізму, ані загального закону капіталістичного нагромадження та ін.

Особливий дисонанс соціальної теорії розподілу вченого та австрійської (а згодом – неокласичної) теорії доходів виявився у питанні розуміння ренти. М. Туган-Барановський розглядав категорію ренти згідно рикардівської традиції, проте відзначав, що вона не відповідає підходам трудової теорії Д. Рікардо, адже отримання ренти регулюється граничними, а не середніми, умовами виробництва. Разом з тим він відносив ренту до історичних, а не логічних категорій, що суперечило уявленням представників австрійської школи, які розуміли і ренту, і відсоток на капітал категоріями загальноекономічними, логічними, не "експлуаторськими". Відома дослідниця ренти М. Тугана-Барановського Л. Горкіна з цього приводу зазначає: "...запропоноване неокласиками поширення введеного Д.Рікардо поняття граничного рівня інтенсивності на всі фактори виробництва М. Туган-Барановський не тільки не сприйняв, а й піддав гострій критиці, відкидаючи, по суті, саму систему неокласичного синтезу, в якій всі види доходів трактувалися як явища обміну, результати дії цінового механізму ринку" [6, с.207-208].

Несприйняття неокласичного підходу до встановлення факторних цін було обумовлене глибинною причиною – існуванням в теоретичних побудовах М. Тугана-Барановського вже згадуваної нами еkleктичної теоремі цінності, спираючись на яку вчений свідомо ігнорував проблему ціноутворення на фактори виробництва, що є органічним елементом теорії розподілу. Л. Горкіна вказує на існування парадоксу теорії цінності М. Тугана-Барановського, що полягає у двоїстості висновків, одержаних вченим на її основі: з одного боку, це реалізація ідеї синтезу положень конкуруючих ринкових теорій, а з іншого – виведення проблеми цінності за межі ринкових уявлень задля обґрунтування ефективності централізованого соціалістичного планування [6,7]. Тому, будучи носієм новітнього процесу синтезу класичної й маржиналістської теорій цінності, М. Туган-Барановський виявився не готовим до прийняття неокласичної парадигми, започаткованої А. Маршаллом.

Євген Євгенович Слущкий (1880-1948) був одним із перших представників маржиналістського напрямку та економістів-математиків в історії української науки. Його економіко-математичні та статистичні дослідження становлять важливий елемент світової економічної спадщини, зокрема в царині мікроекономічних досліджень теорії споживчого вибору, математичної статистики, досліджень стохастичних коливань (детальніше про всеосяжність та багатовекторність творчого доробку Є. Слущького див. [9]), проте суперечать одному із базових методологічних підходів австрійської школи – відмові від використання математичного апарату в економічних дослідженнях. Нашу увагу привертають передусім ті ідеї вченого, які можуть слугувати продовженням та розвитком інтелектуальної традиції австрійської школи, однак спроба математизації її висновків також заслуговує на увагу.

Перша праця Є. Слущького, його дипломна робота "Теорія граничної корисності" (1910), удостоєна золотої медалі Імператорського університету Святого Володимира (нині – Київський національний університет імені Тараса Шевченка) містила глибоке осмислення та кри-

тичний аналіз існуючих в тогочасній економічній науці концепцій граничної корисності – австрійців К. Менгера, Ф. фон Візера, О. фон Бем-Баверка та інших фундаторів маржиналізму – англійця С. Джевонса, француза Л. Вальраса, італійця В. Парето. Епіграфом до своєї праці Є. Слуцький обрав вислів давньогрецького філософа Арістотеля з "Нікомахової етики": "Хто займається політичними дисциплінами, той має вивчати психологію" [10, с.6]. Підхід Є. Слуцького до побудови концепції цінності та розробки інших економічних проблем ґрунтується на взаємообумовленості економічного і психологічного в поясненні корисності та можливостях математичного тлумачення корисності. Учений підкреслив дослідницький потенціал маржиналізму, комплексно проаналізувавши теорію граничної корисності – від її психологічних засновків, основ теорії діяльності та формулювання понять корисності й цінності до виявлення першооснов теорії бюджету споживача та теорії ринку. Є. Слуцький характеризував маржиналізм як цілісне систематизоване вчення, що знаходиться у процесі свого становлення, здатне до саморозвитку і вдосконалення, і має всі шанси згодом стати загальноновизнаним.

Основною ідеєю австрійської школи він вважав визначення цінності і корисності через потреби та інтереси економічного суб'єкта. Є. Слуцький вказав на двоїстість визначення суб'єктивної цінності представниками австрійської школи, визначив особливості вживання К. Менгером і О. фон Бем-Баверком поняття "значення" для детермінації цінності, наголосував на варіативності цього поняття: значенні як синонімі суб'єктивної цінності та значенні в етичному й об'єктивно-утилітарному змісті. На прикладі теоретичного підходу О. фон Бем-Баверка Є. Слуцький виділив гедоністичну і раціоналістичну тенденції щодо визначення цінності [10, с. 248-253]. Вчений вказав також на неможливість використання поняття цінності Ф. фон Візера (цінність як "об'єктивований інтерес", як властивість речі) в теорії обміну, на етичний характер цього поняття в тлумаченні Ф. фон Візера. Критичне бачення невирішених питань теорії маржинальної цінності дозволило Є. Слуцькому вказати на суттєву незавершеність досліджень за багатьма напрямками, яка, на його думку, може бути подолана неминучим впровадженням математичного інструментарію до суб'єктивно-психологічної теорії. Він вважав своїм завданням показати необхідність застосування математичного методу в цій галузі. Не випадково остання глава заключної частини праці, присвячена синтезу теорій витрат виробництва і граничної корисності, демонструє математичний виклад системи рівнянь, що відображає спробу такого синтезу. Разом з тим, для економіста, статистика і математика Є. Слуцького математичний бік проблеми ніколи не затьмарював сутності предмета дослідження.

Подальша еволюція наукових поглядів Є. Слуцького швидше є історією критичного аналізу, помірною використанням й запереченням австрійської дослідницької програми, аніж її продовження. Поступово Є. Слуцький стає носієм конкуруючої (в межах маржиналізму) дослідницької традиції, започаткованої Г. Госсеном, Ф. Еджвортом, Л. Вальрасом, В. Парето. Ці вчені впроваджували ординалістський підхід, пов'язували аналіз функції корисності із грошовими доходами, споживчим бюджетом, подавали функцію корисності як певну систему надання переваг споживачем. Є. Слуцький відчував потребу у подоланні надмірного суб'єктивізму австрійців з використанням широких можливостей математичних методів дослідження, тому його наступна праця "До теорії збалансованого бюджету споживача" (1915) підкорена ідеї об'єктивізації мікроекономічного аналізу.

Вчений прагнув об'єктивізувати корисність, використовуючи функціональний, а не каузальний, як австрійці, підхід. Стаття демонструє новий підхід до теорії попиту, яка введена з-під домінування психологічних уявлень і не пов'язана з суб'єктивною цінністю: Слуцький доводить неспроможність уявлень австрійців про абсолютне кількісне вимірювання функції корисності, зміщує акцент на проблему порівняння відносних рівнів корисностей різних благ, пропонує визначати параметри функції корисності на основі характеристик функцій попиту і пропозиції, передусім еластичності попиту за цінами і доходом [9, с.379-417]. В традиціях неокласичного, а не суб'єктивного, напрямку він запроваджує поняття рівноважного стану бюджету споживача та з'ясовує умови його стійкості.

На окрему увагу заслуговує нарис Є. Слуцького "До питання критики поняття цінності Бем-Баверка та його вчення про вимірність цінності" (1925). На думку Є. Слуцького, вчення про граничну корисність і цінність О. фон Бем-Баверка "містить деякі елементи, які стримують подальший розвиток... науки", і далі: "...психологічне помилкове трактування суті цінності проявляється в штучних понятійних конструкціях, а все вчення про вимірність цінності потрапляє в хаос нездоланих труднощів та хибних поглядів" [18, с.774]. Український дослідник ставить під сумнів необхідність порівняння цінностей на основі інтенсивності відчуттів, наголошуючи, що простіше було б безпосередньо порівнювати величину однієї цінності з величиною іншої. Він також вказує, що порівняння передбачає можливість розглядати і співставляти порівнювані речі, тобто вимірювана цінність існує як певна данність вже до порівняння, й останнє не ідентичне ані відчуттю речі, ані інтенсивності відчуття речі. Є. Слуцький вважав здійснений О. фон Бем-Баверком доказ вимірності цінності порочним колом, адже він базувався на самому вимірюванні. Критиці піддано й додавання інтенсивностей відчуттів, яке український учений вважав "логічно неймовірною і реально неможливою операцією" [18, с.779]. Є. Слуцький сформулював висновок щодо двоїстості теорії цінності австрійського економіста: "... у Бем-Баверка є, власне, два поняття цінності. Одне, більш фундаментальне, є гедоністичним, до деякої міри точним і ясним, і постійно вживається у якості робочого інструмента. Інше, яке також інколи з'являється як первинна цінність ... на мою думку, слід розглядати як феномен *sui generis* (лат. – унікальне явище – О.Н.), яке ніколи достатньо не визнавалось або цінувалось автором. Але обидва поняття залишили свій слід на його спробі дати визначення економічній цінності" [18, с.787].

Є. Слуцький визначав своїми головними досягненнями в економічній теорії три праці: дві вже згадувані нами – "До теорії збалансованого бюджету споживача" та "До критики поняття цінності Бем-Баверка...", а також "Етюд до проблеми будівництва формально-праксиологічних засад економіки" (1926). В останній праці Є. Слуцький виступив засновником праксиології – формальної науки про методи визначення принципів раціональної людської діяльності. Визначені й проаналізовані Є. Слуцьким формально-онтологічні утворення з використанням здобутків теорії систем, комплексів і подій, сформульовані у вигляді абстрактних категорій, відображають багатоманітні матеріально-змістові сутності реальної дійсності [23, р.351-353]. Вчений здійснив спробу віднайти універсальну аналітичну матрицю ("рештування"), яка може використовуватись щодо "різних матеріально-змістовних предметностей", накладатися на вирішення будь-яких практичних проблем [9, с.678-693]. Зауважимо, що серед найоригінальніших спроб детермінації праксиології, поруч з побудовою

теорії формальної економіки Є. Слуцьким чільне місце посідає формулювання універсальної теорії людської діяльності австрійським неолібералом Л. фон Мізесом (детальний виклад "праксиологій" Є. Слуцького та Л. фон Мізеса наведено в авторській статті, див. [17]).

За визнанням Л. Горкіної, праці Є. Слуцького стали "...вершиною розвитку в українській економічній науці ліберального напрямку, представленою наприкінці XIX ст. блискучою плеядою вчених-економістів "школи Бунге" та розвиненою на початку XX ст. вітчизняними маргіналістами Р. Орженцьким та О. Білімовичем", а після Є.Слуцького "...історія маргіналізму в Україні, як і в Росії була призупинена на багато десятиріч" [8, с.4].

Варто зазначити також на пролонгованому впливі, що чинить, наприклад, сучасна австрійська дослідниця традиція на розвиток економічної науки в Україні вже на початку XXI ст. Маємо на увазі глибоку політекономічну дискусію 2010-2011 рр. на сторінках провідного фахового журналу "Економіка України" щодо концептуальної визначеності подальшого реформування соціально-економічної системи, зініційовану академіком В.Гейцем [5]. Вченим було розкрито вплив неоліберальної теорії, передусім австрійської, на світові економічні процеси, окреслено світоглядні концепти модернізації економіки України на засадах її лібералізації. Пропозиції В.Гейця щодо трансформації неоконсервативної моделі реформування й активізації неоліберальних начал в теорії і практиці здобули широкого наукового резонансу. Цікаво, що найбільш цитованим теоретиком неолібералізму виявився, засновник австрійської неоліберальної школи Л.фон Мізес. Вочевидь, історія плідної імплементації до українських теоретичних пошуків і практичних реалій економічної дійсності напрацьовань австрійських теоретиків на поч. XX ст. певною мірою повторюється й на поч. XXI ст.

Підсумовуючи, зазначимо, що фундаментом власних наукових розвідок М. Тугана-Барановського та Є. Слуцького було ґрунтовне історико-економічне осмислення і критичний аналіз відомих досягнень європейської економічної науки, зокрема австрійської суб'єктивно-психологічної теорії. Ретроспективний аналіз теоретичної спадщини українських учених засвідчує, що вони зосереджували увагу не на поширенні й популяризації, а переважно на подальшому розвитку й критичному аналізі австрійського суб'єктивно-психологічного варіанту маржиналізму. Жоден із українських економістів не виступив апологетом австрійської економічної теорії, а суттєво збагатив українську і світову економічну науку власним розумінням нагальних проблем економічної теорії, від центрального тогочасного питання – цінності, до мотивації людської поведінки, сутності ринку, соціалізації економічних відносин (М. Туган-Барановський), використання функціонального підходу в теорії попиту, позбавлення від надмірного суб'єктивізму і психологізму, побудови формалізованої теорії праксиології (Є. Слуцький).

Маржиналістська революція в подальшому була поглинута неокласичною теорією, що сприймалося як перемога маршалліанського рівноважного мікроекономічного аналізу, який долав обмеженість витратної парадигми класичної школи і результатної концепції цінності на основі теорії граничної корисності. Що ж до української економічної науки, то ця загальносвітова тенденція не спрацювала – незважаючи на доволі потужний поступ маржиналізму в Україні, ідеї неокласичної школи не здобули значної популярності чи то через природне запис-

нення їхнього поширення, чи то в силу монополізації суспільної думки марксизмом-ленінізмом після докорінної зміни суспільного ладу у 1917 р. Класичним прикладом такого несприйняття неокласичних ідей, на наш погляд, було соціально-економічне вчення М.Тугана-Барановського, який, визнаючи обмеженість австрійської теорії, шукав способи подолання суперечностей шляхом інтеграції з ідеями класиків, марксизму, соціального напрямку. В той же час економічна теорія Є. Слуцького демонструвала приклад революційного наукового прориву з лона австрійського суб'єктивізму в царину побудови неокласичної математизованої теорії споживчого попиту.

1. Австрийская школа в политической экономии: К. Менгер, Е. Бём-Баверк, Ф. Визер: Пер. с нем. [Текст] / [Предисл., коммент., сост. В. С. Автономова]. – М.: Экономика, 1992. – (Экон. наследие.) 2. Базилевич В.Д. Интеллектуальні новації Є. Слуцького та їх вплив на розвиток світової економічної науки / В. Д. Базилевич // Є. Слуцький. Визнання. Творча спадщина з погляду сучасності / За ред. В.Д. Базилевича. – К., "Знання", 2007. – С. 21–69. 3. Бухарин Н. Политическая экономия рантье. Теория ценности и прибыли австрийской школы. [Текст] / Н. Бухарин; [Репринтное воспроизведение издания 1925 г.] – М.: Орбита, 1988. – Издание 4-е (стереотип.). – 192 с. 4. Гайдай Т.В. Историко-экономический анализ разработки проблемы ценности у вітчизняній та зарубіжній теорії / Т.В.Гайдай // Історія народного господарства та економічної думки України / В. Геєць // Економіка України. – 2010. – №3. – С. 4-20. 6. Горкіна Л.П. Від М.Бунге до М.Тугана-Барановського: еволюція поглядів на теорію розподілу / Л. П. Горкіна // Історія народного господарства та економічної думки України. Зб. наук. праць. – Вип. 41. – Київ: ДУ "Ін-т економіки та прогнозування НАН України", 2008. – С. 193-211. 7. Горкіна Л.П. Нариси з історії політичної економії в Україні (остання третина XIX – перша третина XX ст.) [Текст] / Л. П. Горкіна. – К.: Наукова думка, 1994. – 244 с. 8. Горкіна Л.П. Слуцький у контексті розвитку української та світової економічної думки / Л. П. Горкіна // Історія народного господарства та економічної думки України. Зб. наук. праць. – Вип. 42. – Київ: ДУ "Ін-т економіки та прогнозування НАН України", 2009. – С. 3-16. 9. Є. Слуцький. Визнання. Творча спадщина з погляду сучасності / За ред. В.Д. Базилевича. – К., Знання, 2007. – 919 с. 10. Є.Слуцький. Теорія граничної корисності / За наук. ред. Фещенко В.М.; Укладачі В.М. Фещенко, Т.В. Куриленко. – К.:КНЕУ, 2006. – 528с. 11. Злупко С.М. Новаторські ідеї українських економістів: роль у розвитку світової економічної науки / С. М. Злупко // Економіка України. – 2002. – №10. – С. 71-78. 12. Злупко С. Історія економічної теорії: Підручник / Степан Злупко; ЛНУ ім. І. Франка. – 2-е вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2005. – 719 с. 13. Історія економічних учень: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2004. – 1300 с. 14. Історія економічних учень : хрестоматія : навч. посіб. [Текст] / [уклад.: В.Д. Базилевич, Н.І. Гражевська, А.О. Маслов та ін.]; за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2011. – 1198 с. 15. Коропецький І.-С. Економічні праці: Зб. вибраних ст. – К.: Смолоскип, 1998. – 414 с. 16. Коропецький І.С. Українські економісти XIX століття та західна наука. – Київ: Либідь, 1993. – 192 с. 17. Нестеренко О. Праксеологія як наука: підходи Є. Слуцького та Л. фон Мізеса / О. Нестеренко // Вчені записки Університету "КРОК" / Ун-т економіки та права "КРОК" – Вип. 17. – К., 2008. – С.45-53. 18. Слуцький Є. До питання критики поняття цінності Бем-Баверка та його вчення про вимірність цінності // Є. Слуцький. Визнання. Творча спадщина з погляду сучасності / За ред. В. Д. Базилевича. – К., "Знання", 2007. с. 774-792. 19. Слуцький Є. Етюд до проблеми будування формально-праксеологічних засад економіки / Є. Слуцький ; пер. з нім. Б.О. Язловського // Зап. Соц.-екон. від. УАН. – Том 4. – К.: Укр. Акад. наук, 1926. – С. 165–175. 20. Талала Я.С. Розробка Євгеном Слуцьким проблем економічної теорії : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.01.04 "Екон. історія та історія екон. думки". – Київ, 1999. – 18 с. – (Київ. ун-т ім. Т. Шевченка). 21. Туган-Барановский М.И. Основы политической экономии. – СПб., 2-е изд. – 1911. – XII, 760 с. 22.Туган-Барановский М. Экономические очерки: монография / Михаил Иванович Туган-Барановский: Предисл. В.В. Перской, Г.Н. Сорвиной. – М.: РОССПЭН, 1998. – 526 с. 23. Chipman J.S. Slutsky's praxeology and his critique of Bohm-Bawerk // Structural Change and Economic Dynamics. – № 15. – 2004. – P. 345-356. 24. Maki U. Mengerian economics in realist perspective // History of political economy. – 1990. – N 22 (Suppl). – P. 289–310. 25. Yeager L.B. Austrian economics, neoclassicism, and the market test // The Journal of Economic Perspectives. 1997. – Vol. 11.- Issue 4.

Надійшла до редколегії 12.12.12